Tiia-Mari Hovila

Filosofian kahtiajako?

Analyyttisen ja mannermaisen filosofian institutionaaliset tekijät

Viimeisten vuosikymmenien aikana filosofian jakoa mannermaiseen ja analyyttiseen on tutkittu laajalti. Sekä kansallisissa että kansainvälisissä tutkimuksissa jaottelun käyttökelpoisuus on yhtäältä kyseenalaistettu mutta toisaalta sitä on myös vahvistettu yliopistofilosofian opetuksessa, tutkimuksessa ja tieteellisissä kokouksissa. Miten jaottelua nykyään käytetään? Minkälaiset institutionaaliset tekijät ylläpitävät sitä?

1900-luvun filosofisia suuntauksia käsittelevissä tutkimuksissa analyyttisen ja mannermaisen filosofian jyrkkää kahtiajakoa on kyseenalaistettu useilla eri tavoilla: aiempien tutkimuksien mukaan jako ei ole perusteltavissa pelkästään sisällöllisin[1], terminologisin[2], geneettisin[3] tai historiallisin[4] keinoin. Ei olekaan oikein selvää, miksi ja missä tarkoituksessa ”analyyttisen” ja ”mannermaisen” käsitteitä nykyään *käytetään.* Muun muassa filosofi Dan Zahavi mainitsee mannermaista ja analyyttista filosofiaa käsittelevän artikkelinsa lopussa, että erilaiset ”sosiologiset ja institutionaaliset” tekijät pitävät analyyttisen ja mannermaisen filosofian jakoa yllä siitä huolimatta, että jyrkkä kahtiajako on useaan otteeseen todettu filosofisesti kestämättömäksi[5]. Zahavi ei kuitenkaan selvitä, *mitä* nämä sosiologiset ja institutionaaliset tekijät ovat tai *millä tavalla* ne luovat kuilua mannermaisen ja analyyttisen filosofian välillä. Analyyttisen ja mannermaisen filosofian jakoa ylläpitävät institutionaalis-sosiologiset tekijät vaativat lisäselvitystä.

Tämä artikkeli vastaa aiemman tutkimuksen puutteisiin selventämällä analyyttinen–mannermainen -jaottelun institutionaalisia ja sosiologisia perusteita. Artikkelin pääväite on, että jaottelun ylläpitämisen motiivit eivät ole ensisijaisesti terminologisia, käsitteellisiä tai filosofian sisällöllisiä vaan ne kytkeytyvät pikemminkin arkisiin ennakkokäsityksiin, yliopistoinstituution rakenteisiin sekä yksittäisten tutkijoiden ja järjestöjen käytännöllisiin ja tiedepoliittisiin tavoitteisiin. Institutionaalisia rakenteita selvittäessäni keskityn ensisijaisesti suomalaiseen yliopistofilosofiaan.

”Analyyttinen” ja ”mannermainen” karikatyyreinä

Usein tiedettä ja filosofiaa koskevissa arkisissa keskusteluissa mannermaisen ja analyyttisen filosofian välistä erottelua kuulee käytettävän yleistyksenä, jolla viitataan ylimalkaisesti ja summittain joidenkin ajattelijoiden ja tutkimustapojen pääeroavaisuuksiin. Näissä keskusteluissa harvoin perehdytään jaon käsitehistoriallisiin tai sisällöllisiin taustoihin. Joissakin tapauksissa tällä ei ole merkittäviä teoreettisia tai käytännöllisiä seurauksia. Esimerkiksi toisiin opiskelijoihin ja tutkijoihin tutustuttaessa voi olla yksinkertaisempaa sanoa tutkivansa joko mannermaista tai analyyttista filosofiaa kuin alkaa selventää seikkaperäisesti kaikkia tutkimuksen osa- ja taustatekijöitä ja omaa suhtautumistaan niihin.

Vaikuttaa kuitenkin siltä, että toisissa tilanteissa jaottelua käytetään tarkoituksellisen yksipuolisesti, eräänlaisena retorisena pelkistyksenä, mikä voi vaikuttaa merkittävästikin filosofian tutkimukseen. Esimerkiksi seminaaritilanteessa tai konferenssissa välittyvät virheelliset ja yleistävät asenteet vaikuttavat pahimmillaan siihen, mistä opiskelijat päätyvät tekemään tutkielmiaan. Jos opintojen alkuvaiheessa kuulee naureskeltavan vaikkapa analyyttisen filosofian ”historiattomuudelle” tai mannermaisen filosofian ”epäselvyydelle”, saattaa alun perin laaja kiinnostus filosofian eri teoriaperinteitä kohtaan kaventua. Arkikeskusteluissa ja opetuksessa käytetyt stereotypiat ja karikatyyrit jähmettyvät helposti ja ohjaavat siten ajattelua. Seuraavassa luettelen joitakin mannermaiseen ja analyyttiseen filosofiaan liitettyjä stereotypioita, joihin vedotaan sekä arkipuheessa että tieteellisessä keskustelussa.

Kärjistetyssä puheessa analyyttista filosofiaa luonnehditaan objektiiviseksi ja tieteenkaltaiseksi toiminnaksi, jonka piirissä ajattelu on puhtaan käsitteellistä, loogista ja teoreettista. Mannermainen filosofia puolestaan kuvataan subjektiiviseksi, kokemuspohjaiseksi ja runolliseksi elämänfilosofiaksi, joka lähenee tyyliltään ja menetelmiltään kirjallisuutta tai muita taiteenaloja. Edelleen kärjistäen: analyyttista filosofiaa on luonnehdittu rationaaliseksi ja jopa vahvan maskuliiniseksi, siinä missä mannermaista

Olli Piippo, *Weight* (2020), sekatekniikka kankaalle, kehystetty. 150 × 120 cm. Kuva: Jussi Tiainen.

”Jos stereotypioita ei tutkita kriittisesti filosofian opintojen aikana, saattaa mielikuvilla ja karikatyyreillä olla merkittäviä vaikutuksia.”

filosofiaa saatetaan pitää affektiivisena ja pehmeän feminiinisenä. Vaikka luonnehdinnat ovat stereotypioita, ne toistavat ja vahvistavat perinteisiä vastakkainasetteluita, kuten subjektiivinen vs. objektiivinen, tiede vs. taide, maskuliinisuus vs. feminiinisyys ja teoria vs. käytäntö. Etenkin jos stereotypioita ei tutkita kriittisesti filosofian opintojen aikana, saattaa mielikuvilla ja karikatyyreillä olla merkittäviä käytännöllisiä ja institutionaalisia vaikutuksia. Tähän teemaan palataan artikkelin loppupuolella.

Hyvän ja toimivan stereotypian tulisi olla jollain tavalla sekä tosi että uskottava. Jos analyyttisen ja mannermaisen filosofian jaottelua päätyy käyttämään edellä kuvatussa stereotyyppisessä merkityksessä, tulisi jaottelun tarkoituksenmukaisuudelle, todenmukaisuudelle ja osuvuudelle tarjota riittävät perustelut. Jos perusteita ei ole, virheellisistä stereotypioista olisi syytä luopua. Stereotypioita ja karikatyyrejä vahvistaa edelleen se, että mannermaisen ja analyyttisen filosofian perinteisiin itsensä identifioivat ajattelijat työskentelevät usein käytännössä täysin erillään toisistaan, vaikka filosofisen työn luonne ei tätä kahtiajakoa vaadi[6].

Filosofian perinteeseen identifioituminen ja kuuluminen

Karikatyyrisen ja stereotyyppisen puheen lisäksi ’analyyttisen’ ja ’mannermaisen’ filosofian käsitteitä käytetään kuvaamaan sitä ajatteluperinnettä, johon tutkija identifioituu tai johon hänet identifioidaan[7]. Ennen kuin syvennyn filosofian perinteiden ja tutkijaidentiteetin väliseen yhteyteen, selvitän tutkimuseettisistä syistä lyhyesti omaa suhdettani analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Oma motivaationi tutkia filosofian eri perinteitä lähti aikoinaan liikkeelle hämmennyksestä: filosofian opintojeni alkuaikoina ihmettelin sitä, että itselleni ja useille opiskelijatovereilleni oli jo ensimmäisten opiskeluvuosien aikana muodostunut vahva käsitys siitä, mitä analyyttinen ja mannermainen filosofia pitävät sisällään, huolimatta siitä – tai ehkä juuri sen vuoksi – ettei aihetta juurikaan käsitelty opetuksessa. Vasta kirjoittaessani aiheesta esseetä 1900-luvun filosofiaa käsittelevälle kurssille aloin ymmärtää, kuinka virheellinen ja vinoutunut käsitys kummastakin filosofisesta koulukunnasta minulle oli ehtinyt muodostua. Samalla kiinnostuin yhtäältä siitä, miten erilaiset ennakkoluulot ja kielteiset asenteet mannermaista ja analyyttista filosofiaa kohtaan syntyvät, ja toisaalta siitä, miksi joillekin opiskelijoille ja tutkijoille on tärkeää identifioitua jompaankumpaan ajatteluperinteeseen.[8]

Mannermaisen tai analyyttisen filosofin identiteetti voi ilmetä ainakin kahdella eri tavalla: (i) henkilökohtaisena sitoutumisena tiettyyn ajatteluperinteeseen ja (ii) ulkopuolelta annettuna tunnustuksena tai nimikkeenä. Tutkiessaan analyyttisen ja fenomenologisen filosofian välistä suhdetta Dermot Moran kysyy, mitä perinteeseen kuuluminen ylipäätään tarkoittaa[9]. Hänen kysymyksensä sisältää kaksi osaa: (i) miten ymmärrämme *perinteen* käsitteen ja (ii) mitä *kuuluminen* ja *identifioituminen* perinteen yhteydessä merkitsevät[10]. Artikkelissaan Moran korostaa, että analyyttisessa ja fenomenologisessa ajatteluperinteessä perinteen ja tradition käsitteet määritellään usein eri tavoilla. Esimerkiksi fenomenologian perinteeseen luettu Maurice Merleau-Ponty painottaa Edmund Husserliin viitaten, että ”perinteen muodostaminen tarkoittaa sen alkuperän unohtamista”[11]. Merleau-Pontyn mukaan perinteeseen kuuluminen ja sen puitteissa toimiminen ilmenee nimenomaan niissä

”Jo ensimmäisten opiskeluvuosien aikana muodostui vahva käsitys siitä, mitä analyyttinen ja mannermainen filosofia pitävät sisällään, vaikkei aihetta juurikaan käsitelty opetuksessa.”

ajattelun lähtökohdissa, jotka tutkija ottaa itsestäänselvyyksinä ja joita hän ei tiedosta. Moranin artikkelin ilmeinen heikkous on se, että hän ei selvitä, miten perinteen käsite ymmärretään analyyttisessa filosofiassa. Lisäksi on huomionarvoista, että Moran hylkää terminologisista syistä analyyttisen ja mannermaisen filosofian vertailevan tutkimuksen mahdollisuuden kokonaan ja keskittyy tutkimaan analyyttisen filosofian ja fenomenologian välisiä yhteyksiä ja eroja[12].

Joka tapauksessa Moran onnistuu jäsentämään yhden keskeisen perinteeseen samastumisen ja siihen kuulumisen eron: vaikka tutkija ei identifioituisi henkilökohtaisesti mihinkään perinteeseen, hän voi silti tutkimusta tehdessään tulla osaksi jotakin perinnettä omaksumalla tietynlaisia ajattelu- ja argumentaatiotapoja. Myös Merleau-Pontyn mukaan tutkija kytkee itsensä johonkin perinteeseen jo valitessaan tietyt teokset ja kysymykset tutkimuksen kohteeksi ja keskustellessaan tiettyjen ajattelijoiden kanssa, olipa hän tietoinen tästä valinnasta tai ei. Samalla toiset teokset ja ajattelijat (perinteet) rajautuvat tutkimuksen ulkopuolelle. Merleau-Ponty argumentoi, että joidenkin filosofien kritisoiminen ja heidän ajattelutapojensa hylkääminen on itsessään perinteeseen kiinnittymistä[13]. Esimerkiksi Merleau-Ponty kritisoi René Descartesin ajattelua monilta osin mutta hän myös muodosti omaa ajatteluaan suhteessa Descartesin ajatteluun, eli hän kiinnittyi samaan perinteeseen tämän kanssa. Hän jopa esitti, että ”kysymys [kartesiolaisuudesta] on vailla mieltä; ne, jotka hylkäävät tämän tai tuon seikan Descartesissa, tekevät niin ainoastaan sellaisten perusteiden nojalla, jotka perimme Descartesilta”[14]. Merleau-Pontyn ajatusta soveltaen esitän, että myös ne nykyfilosofit, jotka eivät ole identifioituneet ja joita ei ole identifioitu mannermaisiksi eikä analyyttisiksi filosofeiksi, kytkeytyvät näihin perinteisiin silloin kun he tutkivat ja arvioivat – hyväksyvät ja hylkäävät – 1900-luvun filosofien ajatuksia ja argumentteja.

Toisaalta Merleau-Pontyn tapa korostaa filosofian perinteen kytköstä tiettyjen ajattelijoiden ja teosten väliseen vuorovaikutukseen on – yksinkertaistetusti sanottuna – luonteenomaista mannermaiselle filosofialle. Samalla tavalla yksinkertaistaen analyyttisen filosofian parissa ajatellaan, että tietyt argumentit ja ongelmat erottavat perinteet toisistaan pikemmin kuin se, mihin teoksiin ja ajattelijoihin tutkija kiinnittyy[15]. Nähdäkseni nämä kaksi perinnettä määrittävää tekijää eivät kuitenkaan sulje toisiaan pois: tutkimusta tehdessään filosofi sekä tutkii joidenkin aiempien ajattelijoiden teoksia että keskittyy valikoiden tiettyihin argumentteihin ja ongelmiin.

Analyyttisyys ja mannermaisuus Suomessa

Tämän artikkelin kannalta on olennaista, että miten filosofian perinteen määritteleekin, siihen identifioituminen ja kuuluminen ovat kaksi eri asiaa. On huomionarvoista, että vaikka kaikki suomalaiset filosofit eivät suinkaan edusta sen enempää analyyttista kuin mannermaistakaan filosofiaa, saattavat he silti ajattelutapojensa kautta kuulua jompaankumpaan perinteeseen tai vähintään tulla ylläpitäneeksi stereotyyppisiä käsityksiä perinteiden välisestä erosta.

Suomessa mannermaisen ja analyyttisen filosofian perinteitä ylläpitävät esimerkiksi yliopistojen ja tiedekuntien painoalat sekä filosofian opintosuuntien opetusohjelmat. Filosofian voi valita opintosuunnaksi tai oppiaineeksi Helsingin, Jyväskylän, Tampereen ja Turun yliopistoissa sekä Åbo Akademissa[16]. Turussa ja Helsin-

gissä filosofia on lisäksi jaettu teoreettiseen ja käytännölliseen opintosuuntaan. Näiden viiden yliopiston opetusohjelmia tarkasteltaessa näyttää siltä, että filosofian osa-alueiden suhteen toisissa painottuvat stereotyyppisesti mannermaiset ja toisissa analyyttiset aiheet. Esimerkiksi Jyväskylän ohjelmassa puhutaan erityisesti kriittisen teorian, fenomenologian, hermeneutiikan ja jälkistrukturalistisen filosofian opetuksesta, siinä missä Turun yliopistossa opetusta annetaan muun muassa kielifilosofian, logiikan sekä analyyttisen tietoteorian ja metafysiikan aiheista. Tampereen tai Helsingin yliopistoissa ei pelkästään filosofian opetusohjelmia katsomalla ole havaittavissa yhtä selkeää vastaavanlaista painotusta.

Tiettyjen filosofian osa-alueiden painotus opetuksessa ja tutkimuksessa ei itsessään johda analyyttisen tai mannermaisen filosofian aseman vahvistumiseen. Silti se voi ohjata tutkijoiden ja opiskelijoiden tutkimusintressejä ja ylläpitää näistä kahdesta perinteestä muodostuneita stereotypioita[17]. Sekä opiskelijoiden että tutkijoiden keskuudessa esitetäänkin usein, että Jyväskylässä on vaikeampaa tehdä tutkimusta ja saada ohjausta analyyttisessa filosofiassa kuin Turussa tai Helsingissä siinä missä mannermaiseen filosofiaan perehtyminen on ohjauksen ja opetuksen niukkuuden vuoksi haastavampaa Turun ja Helsingin yliopistoissa verrattuna Jyväskylään.

Yleistykset ovat osittain vääristyneitä, sillä kaikissa Suomen yliopistoissa työskentelee kumpaakin perinnettä edustavia opettajia ja tutkijoita. Esimerkiksi Jyväskylässä yhtenä professorina toimii Mikko Yrjönsuuri, joka on analyyttisen mielenfilosofian, filosofian historian ja logiikan asiantuntija, kun taas professori Eerik Lagerspetz tarjoaa Turussa opetusta otsikolla ”Mannereurooppalaisesta filosofiasta”[18]. Helsingin yliopistossa tarjotaan opetusta muun muassa kielifilosofian, logiikan, analyyttisen kasvatusfilosofian ja moraaliepistemologian ohella esimerkiksi filosofian historiassa ja terveyden yhteiskuntafilosofiassa. Lisäksi Helsingin yliopiston opettajakunnasta muun muassa yliopistonlehtori Kristian Klockars pyrkii nimenomaan yhdistämään mannermaista ja analyyttista yhteiskuntafilosofiaa. Korostettakoon vielä, että filosofian osa-alueiden painotukseen eri yliopistoissa ei vaikuta pelkästään jako mannermaiseen ja analyyttiseen filosofiaan vaan esimerkiksi myös laitosten ja tiedekuntien painoalat.

Opiskelijoiden ja tutkijoiden keskuudessa vallitsevalle näkemykselle eri yliopistojen ja oppiaineiden painotuksista voidaan löytää opetusohjelmien lisäksi muitakin institutionaalisia selityksiä. Muun muassa erilaiset konferenssit, seminaarit ja työryhmät pitävät yllä jakoa analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan. Esimerkiksi Suomen Filosofisen Yhdistyksen (SFY:n) järjestämässä (sinänsä monella tavalla ansiokkaassa) ”Filosofian tulevaisuus” -keskustelutilaisuudessa (25.9.2019) mannermaista filosofiaa edusti Susanna Lindberg ja analyyttista filosofiaa Valtteri Arstila. Tätä artikkelia varten otin molempiin tutkijoihin yhteyttä kysyäkseni, mitä analyyttisyys ja mannermaisuus heille merkitsee.

Heti keskustelumme alussa Lindberg painotti, että hän ajattelee olevansa ensisijaisesti filosofi, piste. Hän kuitenkin sanoi hyväksyvänsä mannermaisen filosofin identiteetin tai lisämääreen, jos se hänelle ulkoapäin annetaan. Arstila puolestaan lähti vastaamaan kysymykseeni erottamalla analyyttisen filosofian yleisen merkityksen siitä, mitä analyyttinen filosofia hänelle henkilökohtaisesti merkitsee. Hän sanoi identifioituvansa analyyttiseksi filosofiksi henkilökohtaisella tasolla mutta totesi samaan hengenvetoon, ettei tämä identiteetti ole hänelle kovinkaan olennainen filosofista tutkimusta tehdessä. Identiteetin muodostuminen on ollut pikemminkin erilaisten sattumusten summa: opiskellessaan Turun yliopistossa Arstila on luontevasti saanut vahvistusta sellaisten kysymysten selvittämiselle, joita yleisesti tutkitaan nimenomaan analyyttisessa filosofiassa. Lindbergin ja Arstilan tavat identifioitua analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan vahvistavat luontevasti Moranin näkemystä siitä, että filosofian perinne voidaan omaksua joko henkilökohtaisena sitoumuksena tai ulkoapäin annettuna asemana.

Lindbergin tulkinnan mukaan analyyttisen ja mannermaisen filosofian ero tulee Suomen kaltaisessa pienessä maassa vahvemmin esille kuin esimerkiksi Keski-Euroopassa tai Yhdysvalloissa[19]. Onkin yleisesti tunnettua, että Suomessa analyyttisella filosofialla on ollut vahva asema läpi 1900-luvun[20]. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että Helsingin ja Turun yliopistoissa perinteisesti analyyttiseksi luokiteltua filosofiaa on painotettu sekä opetuksessa että tutkimuksessa. Myös Arstilan mukaan jaottelulla on ollut sekä Suomessa että muualla Euroopassa merkittäviä rakenteellisia seurauksia etenkin 1950-luvulta lähtien[21]. Suomessa yksi selvä rakenteellinen seuraus on se, että analyyttiseen ja mannermaiseen filosofiaan suuntautuneet tutkijat ovat keskittyneet eri yliopistoihin. Jos perustutkinto-opiskelija tai aloitteleva tutkija seuraa vain oman yliopistonsa opetusta, ei hänen tietämyksensä toisten perinteiden ajattelijoista pääse kehittymään. Jos varsinaista opetusta ei tarjota, on mahdollista, että opiskelijat muodostavat käsityksensä heille vieraammasta filosofisesta perinteestä vain kuulopuheiden ja ennakkoluulojen pohjalta. Opiskelijat voivat luonnollisesti tutustua sekä analyyttinen–mannermainen-jaon historiaan että itselleen vieraampiin filosofian perinteisiin esimerkiksi omaehtoisissa lukupiireissä, mutta on huolestuttavaa, jos näin tärkeän aiheen käsittely jää opiskelijoiden ja tutkijoiden oman aktiivisuuden varaan. Sekä Lindbergin että Arstilan mukaan olisi filosofian edun mukaista, että eri näkemykset ja koulukunnat keskustelisivat nykyistä enemmän toistensa kanssa.

Lopuksi on syytä muistaa, että monet filosofian kansalliset tapahtumat eivät rajaa osallistujia tai aiheita analyyttinen-mannermainen -jaon mukaan. Esimerkiksi Suomen Filosofinen Yhdistys pyrkii järjestämään tapahtumia, jotka eivät sitoudu mihinkään tiettyyn filosofian perinteeseen. Myöskin filosofian opiskelijoiden kansalliseen seminaariin (FOKS) osallistuu opiskelijoita ympäri Suomen, eikä esitelmien tarvitse käsitellä mitään ennalta määrättyä aihepiiriä tai perinnettä. Samalla tavoin Tampereella vuosittain järjestettävä filosofian jatko-opiskeli-

Olli Pippo, *Painter (2.)* (2020), akryyli, öljy ja pigmentti kankaalle, kehystetty, 60 × 50 cm. Kuva: Jussi Tiainen.

joiden seminaari toivottaa tervetulleeksi filosofisia tutkimuksia mannermaisista, analyyttisista ja muista filosofisista perinteistä.

Institutionaalis-sosiologiset tekijät

Oman asiantuntemuksen ja tutkimusalueen oikea nimeäminen ja rajaaminen on tieteentekijän hyve. Rajauksen tekeminen mahdollistaa täsmällisen tutkimussuunnitelman laatimisen ja oman akateemisen viiteryhmän löytämisen. Lisäksi se synnyttää yhteisöllisyyttä ja siten vahvistaa asiantuntijuuden kehittymistä. On kuitenkin tärkeää kyetä erottamaan tällaiset tavanomaiset ja tutkimusta avittavat tilanteet tapauksista, joissa perustellun rajaamisen sijaan eri perinteistä tulevia ajattelijoita ja näkökulmia sivuutetaan perusteettomasti. Jos ajatteluperinteiden edustajille kehittyy vahva ryhmäidentiteetti, ja jos niitä vielä harjoitetaan eri instituutioissa (jopa eri kaupungeissa tai maissa), on vaarana samanmielisten yhteisöjen kehittyminen, jolloin aidosti erilaisista lähtökohdista eri suuntiin ponnistavat tutkijat (ja teoriaperinteet) eivät pääse keskustelemaan keskenään. Samanmielisten yhteisöt ovat puolestaan omiaan vahvistamaan stereotyyppisiä käsityksiä esimerkiksi kahdesta toisistaan erillisestä filosofisesta koulukunnasta, kuten analyyttisesta ja mannermaisesta filosofiasta.

Huomionarvoista on, että analyyttisen ja mannermaisen filosofian erottaminen mahdollistaa tietynlaisten akateemisten valtarakenteiden ylläpitämisen. Esimerkiksi jos feministinen filosofia luokitellaan yhdeksi mannermaisen filosofian osa-alueeksi ja jos mannermaisen ja analyyttisen filosofian jaottelusta pidetään tiukasti kiinni, voivat analyyttisesti orientoituneet ajattelijat jatkaa filosofiansa harjoittamista ottamatta lainkaan kantaa kysymykseen filosofian sukupuolittuneisuudesta. Toisaalta – kuten Leila Haaparanta huomauttaa – monet feministiset ajattelijat ovat puolestaan kritisoineet analyyttista filosofiaa muun muassa liiallisesta käsiteanalyysin korostamisesta ja empiiristen kysymysten sivuuttamisesta[22]. Tämänkaltaiset kritiikit vahvistavat edelleen käsitystä siitä, että analyyttinen filosofia olisi jollain tavalla feministiselle ajattelulle vastakkaista. On kuitenkin monessa mielessä virheellistä väittää, että kysymys sukupuolesta rajautuisi joko analyyttiseen tai mannermaiseen filosofiaan, sillä feminististä filosofiaa harjoitetaan molemmissa ajatteluperinteissä[23]. Tästä huolimatta esimerkki osoittaa, miten virheellisilläkin näkemyksillä voi olla merkittäviä filosofian tutkimuksen tekemiseen liittyviä seuraamuksia.

Toisin sanoen: vaikka nykyään analyyttisen ja mannermaisen filosofian välillä voidaankin havaita eroja, ei erojen korostaminen suinkaan palvele tutkimuksen tekemistä. Analyyttista ja mannermaista filosofiaa voidaan sosiologisessa viitekehyksessä luonnehtia Pierre Bourdieun kenttäteorian mukaisesti sanomalla, että vaikka mannermainen ja analyyttinen filosofia edustavat eri perinteitä, ne silti toimivat samalla filosofian kentällä. Ajatuksena on, että filosofian kentän sisälle syntyy väistämättä hierarkioita silloin, kun eri filosofian perinteiden edustajat joutuvat kamppailemaan keskenään samoista asemista, arvostuksesta ja rahoituksesta.[24] Tämä puolestaan ajaa tutkijoita puolustamaan oman perinteensä olemassaoloa sen sijaan, että käytettäisiin aikaa perinteiden välisen yhteistyön kehittämiseen. Bourdieun teorian mukaan kentän implisiittiset ja eksplisiittiset säännöt ja normit alkavat hiljalleen myös ohjata sitä tapaa, jolla kentän muut toimijat havaitaan[25]. Esimerkiksi toiset tutkijat aletaan havaita uhkana tilanteessa, jossa resursseja on vähän ja niistä joudutaan kilpailemaan. Tätä havaitsemistapaa tukee muun muassa se, että filosofien on muiden tutkijoiden tavoin opeteltava rahoitushakemuksia varten perustelemaan, miksi juuri heidän tutkimuksensa ja metodinsa ovat tärkeämpiä ja ajankohtaisempia kuin muut.

Yliopistofilosofian kentän rakentumiseen ja ylläpitoon vaikuttaa institutionaalisten tekijöiden lisäksi yhteiskunnan poliittis-ideologinen ilmapiiri. Raatikainen nostaa esille Carnapin ja Heideggerin välisen filosofisen kiistan esimerkkinä tilanteesta, jossa yleiset poliittiset jännitteet ilmenevät selvästi filosofien välisissä suhteissa. Carnapin ja Heideggerin ajattelun erilaisuuden on monesti nähty symboloivan analyyttisen ja mannermaisen filosofian jakoa. Raatikainen kuitenkin selventää, että näiden kahden filosofin välillä oli vahva keskusteluyhteys: Carnap kritisoi Heideggerin käsitettä "*ei-mikään*" logiikan kieliopin rikkomisesta, mutta hän kävi kuuntelemassa Heideggerin luentoja ja tutki vakavissaan Heideggerin ontologista projektia. Raatikaisen mukaan Carnap ja Heidegger olivat hyvin tietoisia ajattelutapojensa eroista mutta myös niiden yhteneväisyyksistä. Kuitenkin 1930-luvun latautuneessa ilmapiirissä heidän poliittiset linjauksensa erosivat toisistaan vahvasti. Carnap muun muassa syytti Heideggeria siitä, että tämä oli käyttänyt omaa tiedollista asemaansa väärin proletariaattia vastaan. Heidegger puolestaan korosti Carnapin filosofian yhteyttä kommunismiin pitäen sitä selvästi Carnapin ajattelun heikkoutena. Raatikainen esittää, että tämä poliittinen erimielisyys on todennäköisesti ohjannut myöhempiä lukijoita tulkitsemaan heidän edustaneen eri filosofisia koulukuntia.[26]

Raatikaisen selvitys osoittaa, että tutkimuskenttien kaventumisella ja eriytymisellä sekä tiettyjen perinteiden ja ajattelijoiden systemaattisella sivuuttamisella on konkreettisia seuraamuksia filosofian tutkimukselle. Myös Lindberg nostaa esille yhden ajankohtaisen esimerkin tämänkaltaisesta tilanteesta: Lindbergin mukaan tämän päivän Ranskassa on niin epäsuosittua tutkia Heideggerin filosofisia teoksia, etteivät opiskelijat useinkaan ole tietoisia Heideggerin keskeisistä käsitteistä eivätkä tunne hänen ajattelunsa huomattavaa vaikutusta itse tutkimiinsa filosofeihin. Näin ollen opiskelijat ja aloittelevat tutkijat joutuvat pahimmillaan kehittämään ontuvia tulkintoja käsitteistä, joiden historiallisesta kontekstista he ovat tietämättömiä. Tämä esimerkki tuo hyvin esille sen, miten jo yksittäisen ajattelijan systemaattinen boikotointi köyhdyttää ja vähintäänkin hankaloittaa filosofista työtä. Kokonaisen perinteen sulkeminen oman tutki-

”Pahimmillaan filosofian opiskelijan on hypättävä joko mannermaiseen tai analyyttiseen leiriin jo ennen tilaisuutta tutustua jakoon ja pohtia sen kestävyyttä.”

muksen ulkopuolelle moninkertaistaa näitä hankaluuksia ja voimistaa ajattelun köyhtymistä.

Pahimmillaan käy niin, että filosofian opiskelijan on hypättävä joko mannermaisen tai analyyttisen filosofian leiriin jo ennen kuin hänelle on suotu tilaisuutta tutustua jakoon ja pohtia tai kyseenalaistaa sen kestävyyttä. Esimerkiksi filosofian opintojen perehdyttämisviikolla on eräissä suomalaisissa yliopistoissa kysytty opiskelijoilta, aikovatko he tehdä analyyttista vai mannermaista filosofiaa. Leila Haaparanta korostaa, ettei filosofiaa tulisi asettaa väkisin toisistaan erillisiin koulukuntiin, jos pakottavat luokitukset rajaavat myös filosofista ajattelua ja työskentelyä itseään[27]. Myös Sara Heinämaa argumentoi, että filosofian kahtiajako mannermaiseen ja analyyttiseen perinteeseen säätelee ja arvottaa filosofisia mielenkiinnon kohteita niin, että tutkimuskohteiden valinta ja tutkimusmenetelmien käyttö kaventuvat eivätkä laajennu[28]. Joissain tilanteissa esimerkiksi analyyttisen ja mannermaisen filosofian keskittyminen eri yliopistoihin voi palvella verkostoitumista ja tukea tutkijoita, mutta toisissa tilanteissa eriytyminen pelkästään rajoittaa filosofista tutkimusta. Olisi tärkeä opetella erottamaan nämä tilanteet toisistaan ja ottamaan asia huomioon erityisesti yliopisto-opetuksen suunnittelussa ja tutkimuksen organisoimisessa.

Mannermainen–analyyttinen-jako nykypäivänä

Vaikka artikkelini on keskittynyt analyyttisen ja mannermaisen filosofian välille tehdyn jaottelun ongelmiin, ei filosofian perinteiden välisiltä selviltä eroavaisuuksilta tule missään nimessä sulkea silmiään. Esimerkiksi mannermaiseen perinteeseen luokitellun Maurice Merleau-Pontyn ja analyyttiseksi filosofiksi katsotun Alfred Jules Ayerin kirjoitukset totuudesta ja merkityksen muodostumisesta eroavat toisistaan niin argumentaationsa, tekstuaalisen luonteensa kuin kysymystenasetteluidensa suhteen. Siinä missä Merleau-Ponty selvittää merkityksen ilmenemistä hyödyntäen muun muassa Heideggerin ja Husserlin käsitteitä, Ayer kehittää ajatteluaan suhteessa humelaiseen empirismiin ja päätyy kyseenalaistamaan sekä Husserlin intentionaalisuuden käsitteen että Merleau-Pontyn tavan tutkia havaitsemista.[29]

Kuinka tulisi ottaa kantaa siihen ilmeiseen seikkaan, että 1900-luvun filosofian jatkumossa on lähes toisilleen vastakkaisia ajatuksia ja filosofoimisen tapoja? Millä tavalla filosofiaa on mahdollista jäsentää, jotta vältettäisiin sekä jyrkät kahtiajaot että karkeat yhteenvedot? On nimittäin niin, että vaikkapa Husserlin ja Fregen filosofioiden tai Merleau-Pontyn ja Quinen ajattelun välillä on sekä eroja että yhtäläisyyksiä aivan samoin kuin Husserlin ja Merleau-Pontyn tai Fregen ja Quinen välillä. Yhtäläisyydet ja erot ovat jokaisessa tapauksessa luonteeltaan erilaisia, eivätkä ajattelijoiden keskinäiset suhteet sellaisenaan noudata analyyttisen ja mannermaisen filosofian tyypillistä jaottelua.

Nykytutkimuksessa on muodostunut kokonainen suuntaus, joka pyrkii silloittamaan mannermaista ja analyyttista filosofiaa ammentaen tietoisesti molemmista perinteistä ja sijoittaen itsensä mannermaisen ja analyyttisen filosofian ”välimaastoon”[30]. Kuitenkin myös puhe ”välimaastosta” ja ”silloittamisesta” on ongelmallinen, sillä se pitää yllä käsitystä filosofiasta, joka muodostuu kahden toisistaan erillisen kokonaisuuden keskelle. Näin on vaarana, että se tulee epäsuorasti ylläpitäneeksi filosofian perinteiden välistä kahtiajakoa. Erilaiset perin-

teiden yhdistämispyrkimykset vaativat kykyä tunnistaa samanaikaisesti *sekä* hienovaraisia yhteyksiä *että* aitoja eroavaisuuksia eri perinteiden välillä.

Vaikuttaa ilmeiseltä, etteivät mitkään tietyt ominaisuudet yhdistä kaikkia filosofisia tekstejä ja argumentteja. Erilaiset filosofiat näyttävät Ludwig Wittgensteinin käsitettä soveltaen olevan pikemminkin perheyhtäläisiä keskenään kuin joko samanlaisia tai erilaisia[31]. Toisin sanoen eri filosofiset ajatukset, teoriat ja perinteet kietoutuvat toisiinsa monisyisen kankaan säikeiden lailla. Yhden monisyisen kankaan tavoin eri filosofian perinteidenkään ei ole välttämätöntä jakaa kaikkia piirteitä toisten perinteiden kanssa ollakseen osa filosofiaa. Riittää, että perinteiden välillä on riittävän paljon yhtäläisyyksiä ja samankaltaisuuksia, jotta kudos pysyy koossa. Wittgensteinin perheyhtäläisyyden käsite auttaa jäsentämään sitä, miten filosofian sisällä voi muodostua useita erillisiä mutta samalla toisiinsa kytkeytyviä perinteitä. Tämä vertauskuva ei kuitenkaan itsessään ratkaise, pitäisikö analyyttisen ja mannermaisen filosofian jaottelua ylläpitää vai ei.

On mahdollista, että termit ”analyyttisyys” ja ”mannermaisuus” tavoittivat filosofian luonteesta jotain tärkeää 1900-luvun puolen välin aikaan, jolloin muun muassa Ayerin, Merleau-Pontyn ja Bataillen välinen kiista oli ajankohtainen[32]. Jaottelu ei kuitenkaan välttämättä ole pätevä enää vuosikymmeniä myöhemmin[33]. Mikään tieteenala ei tarjoa objektiivista mittaria, josta kulloisenkin ajan tutkijat voisivat tarkistaa käsitteidensä ja teorioidensa tai tieteenalan eri perinteiden toimivuuden ja ajankohtaisuuden, joten jokaisen filosofiaa harjoittavan on itse otettava kantaa jaottelun käyttökelpoisuuteen. Omien filosofisten juuriensa käyttökelpoisuuden arviointi on jatkuva tehtävä, joka edellyttää sekä vallitsevan yhteiskunnallisen tilanteen että oman ajatteluperinteensä perusteellista tuntemista. Tässä artikkelissa olen esittänyt, että monet institutionaaliset tekijät, kuten mannermaisen ja analyyttisen filosofian tutkimuksen keskittyminen eri yliopistoihin, vaikeuttavat merkittävästi tämän arviointityön tekemistä.

Tarkoitukseni ei ole julistaa mannermaisen ja analyyttisen filosofian jaottelua yksiselitteisen vääräksi. Ajattelen kuitenkin jaottelun olevan vahingollinen, mikäli sitä käytetään puhtaasti tiedepoliittisiin tarkoituksiin tai jos se omaksutaan valmiina stereotyyppisenä normina selvittämättä kriittisesti sen kestävyyttä nykyajassa. Olennaista onkin teoreettisen ja filosofian sisäisen työn lisäksi harjoittaa sellaista tiedepolitiikkaa ja vahvistaa sellaisia institutionaalisia rakenteita, jotka eivät anna yksittäisille ajattelijoille, tutkimusryhmille ja teoriaperinteen harjoittajille liikaa valtaa suhteessa muihin. Samalla tulisi aktiivisesti kiinnittää huomiota siihen, etteivät ainoastaan yhden perinteen edustajat pääse määrittelemään sitä, mitkä filosofian perinteet ovat opiskelun ja tutkimisen arvoisia. Lisäksi yliopisto-opetus tulisi toteuttaa niin, ettei se vahvista selvästi virheellisiä karikatyyrinomaisia käsityksiä analyyttisesta ja mannermaisesta filosofiasta. Ihanteellisessa tilanteessa johonkin filosofian perinteeseen kiinnittyminen tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden perinteiden kanssa. Jäykät ja eriytyneet institutionaaliset rakenteet vaikeuttavat ja jopa estävät eri ajatteluperinteiden välisen yhteistyön muodostumista, vaikka tutkijat olisivat henkilökohtaisella tasolla avoimia keskustelemaan eri perinteistä tulevien ajattelijoiden kanssa.[34]

Olli Piippo, *Head on Maroon* (2020), arkyyli, alkydi, öljypastelli, öljy ja hiili kankaalle, kehystetty, 60 x 50 cm. Kuva: Jussi Tiainen.

Viitteet

1 Andina 2014; Heinämaa 2003; Pihlström 2004; Raatikainen 2001; Zahavi 2016.

2 Raatikainen 2001; 2014; Moran 2001.

3 Georg Henrik von Wrightiä mukaillen Raatikainen (2001, 6) määrittelee geneettisen selitysmallin ”toisiinsa vaikuttaneiden ja keskustelussa keskenään olleiden filosofien ja koulukuntien” historialliseksi seurannoksi. Geneettisen tarkastelun tuloksena hän esittää, ettei mannermaisten ja analyyttisten filosofisten koulukuntien välillä ole jyrkkää eroa.

4 Vrahimis 2013; Raatikainen 2001.

5 Zahavi 2016.

6 Esimerkiksi PhilEvents-sivustolla monet konferenssit, työpajat ja seminaarit on luokiteltu joko analyyttisen tai mannermaisen filosofian tapahtumiksi.

7 Muun muassa Simon Critchley (2001, 38) korostaa, että nykyään mannermaista filosofiaa käytetään kuvaamaan tutkijan ammatillista identiteettiä. Ks. myös Raatikainen 2013, 11.

8 Tämän artikkelin argumentin kannalta ei ole olennaista, identifioidunko itse jompaankumpaan perinteeseen. Olennaista on kuitenkin se, että en väitä tutkivani aihetta ikään kuin näiden perinteiden ulkopuolella olevan tarkkailijan silmin.

9 Moranin (2001, 409) selvitys analyyttisen ja fenomenologisen perinteen välisestä monisyisestä suhteesta on monella tavalla oivaltava, mutta yksi sen suurimmista puutteista on oletuksessa, että filosofia olisi muodostanut yhden yhtenäisen perinteen ennen 1900-luvun jakoa analyyttiseen ja fenomenologiseen (tai mannermaiseen) filosofiaan.

10 Moran 2001, 416.

11 Merleau-Ponty 1960/1964, 159; Moran 2001, 417–418.

12 Sama 2001, 411. Ks. Leila Haaparannan (2003) tutkimukset siitä, miten analyyttinen filosofia ja fenomenologia ovat kytkeytyneet toisiinsa suomalaisen filosofian kentällä.

13 Merleau-Ponty 1945/2014, 454.

14 Merleau-Ponty 1960/1964, 11.

15 Ks. esim. Raatikainen 2013. Kiitos tästä huomiosta toiselle vertaisarvioijalle.

16 Filosofiaa voi opiskella sivuaineena Vaasan, Itä-Suomen, Oulun ja Lapin yliopistoissa. Lisäksi Helsingissä filosofiaa voi opiskella teologisessa tiedekunnassa. Olen rajannut näiden opintojen käsittelyn tämän artikkelin ulkopuolelle.

17 Lisäksi joidenkin filosofian osa-alueiden ja perinteiden, kuten filosofian historian ja pragmatismin, sisällä on pyritty aktiivisesti irtaantumaan analyyttinen-mannermainen-jaosta. Tämän artikkelin puitteissa ei kuitenkaan ole mahdollista

syventyä tähän aiheeseen tarkemmin.

18 Ks. Turun yliopiston filosofian opinto-opas 2018–2020.

19 On huomionarvoista, että esimerkiksi Yhdysvalloissa monet mannermaiseen filosofiaan suuntautuneet tutkijat, kuten Judith Butler ja Rodolphe Gasché, ovat siirtyneet kirjallisuuden tai retoriikan laitoksille yliopistoissa, joissa filosofian laitoksilla painotetaan vahvasti analyyttista filosofiaa.

20 Esimerkiksi Georg Henrik von Wright (1916–2003), Raili Kauppi (1920–1995), Jaakko Hintikka (1929–2015) Niiniluoto (1946–) ovat kehittäneet ja vahvistaneet suomalaisen analyyttisen filosofian asemaa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Ks. esim. Haaparanta & Niiniluoto 2003.

21 Arstilan mukaan ennen 1950-lukua niin kutsutut analyyttiset ja mannermaiset filosofit tunsivat toistensa töitä ja kävivät aktiivisesti keskustelua toistensa kanssa. Kuitenkin muun muassa Royaumontin konferenssissa (1958) syttyneet kiistat sekä Jacques Derridan ja John Searlen filosofiset erimielisyydet vahvistivat kuilua analyyttisen ja mannermaisen filosofian välillä. Ks. lisää aiheesta Vrahimis 2013.

22 Haaparanta 2019, 92–93.

23 Warnke 2003; Haaparanta 2019, 92–124. Ks. myös Telakivi 2018.

24 Thomson 2010, 70–75.

25 Bourdieu 1992, 98–102. Bourdieun mukaan kirjallisuus on muodostunut kentäksi, jonka sisällä tutkijat ja kirjailijat kilpailevat arvostuksesta, rahoituksesta ja kuulluksi tulemisesta. Symbolinen valta on sisäänkirjoitettu yhteisön toimintaan ja ajattelutapoihin, mikä tekee sen tunnistamisesta ja kritisoimisesta erityisen haastavaa. Bourdieu 1992, 167–168; ks. myös Husu 2013, 34–35.

26 Raatikainen 2001, 8–9. Ks. myös Friedman 2000.

27 Haaparanta 2005, 30.

28 Heinämaa 2014, 573–574.

29 Ks. Vrahimis 2012, 2 & 10–11.

30 Ks. esim. Egginton & Sandbothe 2003; Mou 2013; Andina 2014; Chase & Reynolds 2014.

31 Sara Heinämaan (2015, 79) mukaan Wittgensteinin perheyhtäläisyyden käsite ja erityisesti pelivertaus auttavat ymmärtämään filosofian luonnetta. Raatikainen (2013, 18) puolestaan viittaa Hans-Johann Glockiin, joka kuvaa analyyttista filosofiaa perheyhtäläisyyden käsitteellä. Ks. myös Chase ja Reynolds 2014, 7.

32 Ks. Vrahimis 2012.

33 Ks. myös Raatikainen 2013, 24.

34 Kiitos *niin & näin* -lehden toimitukselle ja Sara Heinämaalle huolella laadituista kommenteista. Erityiskiitos Susanna Lindbergille, Valtteri Arstilalle ja Leila Haaparannalle, jotka vastasivat kysymyksiini ja jakoivat ajatuksiaan mannermaisesta ja analyyttisesta filosofiasta. Lisäksi kiitän *Vuorovaikutus ja rajankäynti* -hankkeen jäseniä antoisista keskusteluista.

Kirjallisuus

Andina, Tiziana (toim.), *Bridging the Analytical Continental Divide. A Companion to Contemporary Western Philosophy.* Brill, Amsterdam 2014.

Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J. D., *An Invitation to Reflexive Sociology.* Polity Press, Cambridge 1992.

Chase, James & Reynolds Jack, *Analytic Versus Continental. Arguments on the Methods and Value of Philosophy*. Routledge, London 2014.

Critchley, Simon, *Continental Philosophy. A Very Short Introduction.* Oxford University Press, Oxford 2001.

Egginton, William & Sandbothe, Mike (toim.). *The Pragmatic Turn in Philosophy. Contemporary Engagements Between Analytic and Continental Thought*. State University of New York Press, Albany 2004.

Friedman, Michael, *A Parting of the Ways.* Open Court, Chicago 2000.

Haaparanta, Leila, Finnish Studies in Phenomenology and Phenomenological Studies in Finland. Interfaces of Analytic Philosophy and Phenomenology. Teoksessa *Analytic Philosophy in Finland. Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*. Toim. Leila Haaparanta & Ilkka Niiniluoto. Rodopi, Amsterdam 2003, 487–504.

Haaparanta, Leila & Niiniluoto, Ilkka (toim.), *Analytic Philosophy in Finland. Poznan Studies in the Philosophy of the Sciences and the Humanities*. Rodopi, Amsterdam 2003.

Haaparanta, Leila, Fenomenologiasta feministiseen politiikkaan. Leila Haaparannan haastattelu. Teoksessa *Feministinen filosofia.* Toim. Johanna Oksala & Laura Werner. Gaudeamus, Helsinki 2005, 27–32.

Haaparanta, Leila, *Rajan taju. Filosofisia esseitä.* Gaudeamus, Tallinna, 2019.

Heinämaa, Sara, Loogisia tutkimuksia ruumiinfenomenologiaan. Teoksessa *Nykyajan filosofia*. Toim. Ilkka Niiniluoto & Esa Saarinen. WSOY, Helsinki, 2003, 261–301.

Heinämaa, Sara, Hermeneutics and the Analytic-Continental Divide. Teoksessa *The Blackwell Companion to Hermeneutics.* Toim. Niall Keane & Chris Lawn. Blackwell Publishers, Oxford 2014, 583–584.

Heinämaa, Sara, Filosofista kehräystä ja punontaa. Wittgensteinin peli-vertausten merkitys hänen filosofiakäsitykselleen. Teoksessa *Mitä on filosofia?* Toim. Henrik Rydenfelt & Heikki A. Kovalainen. Gaudeamus, Helsinki, 2015, 77–94.

Husu, Hanna-Mari, *Social Movements and Bourdieu. Class, Embodiment and the Politics of Identity.* Väit. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä 2013.

Merleau-Ponty, Maurice, *Phenomenology of Perception* (*Phénoménologie de la perception*, 1945). Käänt. Donald A. Landes. Routledge, London 2014.

Merleau-Ponty, Maurice, *Signs* (*Signes,* 1960). Käänt. Richard C. McCleary. Northwestern University Press, Evanston Illinois 1964.

Moran, Dermot, Analytic Philosophy and Phenomenology. Teoksessa *The Reach of Reflection. Issues for Phenomenology's Second Century.* Toim. Steven Crowell, Lester Embree & Samuel J. Julian. Electron Press, 2001, 409–433.

Mou, Bo, *Constructive Engagement of Analytic and Continental Approaches in Philosophy. From the vantage point of comparative philosophy*. Brill, Boston 2013.

Pihlström, Sami, Heidegger ja suomalainen analyyttinen filosofia. *Tieteessä Tapahtuu* 2/2004, 5–11.

Raatikainen, Panu, Mitä oli analyyttinen filosofia? *Ajatus* 58*,* 2001, 189–217.

Raatikainen, Panu, What Was Analytic Philosophy? *Journal for the History of Analytical Philosophy,* Vol. 2, No. 1, 2013, 11–27.

Telakivi, Pii, Myös me filosofit – Sukupuolittunut syrjintä (yliopisto)filosofiassa. *niin & näin* 2/2018, 131–133.

Thomson, Patricia, Field. Teoksessa *Pierre Bourdieu. Key Concepts*. Toim. Michael Grenfell. Acumen Publishing, Durham 2010, 65–80.

Vrahimis, Andreas, Was There a Sun Before Men Existed? A.J. Ayer and French Philosophy in the Fifties. *Journal for the History of Analytical Philosophy.* Vol. 1, No 9, 2012, 1–25.

Vrahimis, Andreas, *Encounters between Analytic and Continental Philosophy.* Palgrave Macmillan, New York, 2013.

Warnke, Georgia, Intersections Between Analytic and Continental Feminism, *Stanford Encyclopedia of Philosophy.* 2003, (muokattu 2018).

Zahavi, Dan, Analytic and Continental philosophy. From duality through plurality to (some kind of) unity. Teoksessa *Analytic and Continental Philosophy. Methods and Perspectives. Proceedings of the 37th International Wittgenstein Symposium.* Toim. Sonja Rinofner-Kreidl & Harald A. Wiltsche. De Gruyter, Berlin 2016.